

Pelješac; III Pripreme pelješačkih komunista za oružanu borbu; IV Osnivanje Pelješačke partizanske čete; V Partizanske akcije u 1942. godini; VI Dolazak grupe Dubrovčana na Pelješac — Dalje akcije partizana Pelješca; VII Četa »Nikola Bojanović« i njene akcije; VIII Razvoj NOB-a na Pelješcu do rujna 1943; IX Razoružanje Talijana, žandara i domobrana u vrijeme kapitulacije Italije — Situacija na Šipanu i osnivanje XIII južnodalmatinske brigade; X Napuštanje Šipana i razoružanje Talijana — Napad Nijemaca na Ston, borbe s njima i povlačenje s Pelješca; XI Veza s Lastovom, razvoj borbi s Nijemcima i pogibija Iva Mordina Crnog; XII Borbe za konačno oslobođenje Pelješca i stonskog primorja. Knjiga sadrži sedam skica i kazalo imena.

Ivan Jelić

*IZDANJA CENTRA ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA
I NOR ISTRE, HRVATSKOG PRIMORJA I GORSKOG KOTARA*

U povodu pedesetogodišnjice KPJ i SKOJ-a Centar za historiju radničkog pokreta i NOR Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, u Rijeci,¹ objavio je »Zbornik« pod naslovom: Radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre 1919—1941. Time je pokrenuta ujedno i povremena periodična publikacija Centra. Taj prvi svezak »Zbornika« podijeljen je u tri osnovna dijela: »Sjećanja i zapise«, »Članke i rasprave« i »Građu«. Glavninu zbornika čine prilogi u prvom dijelu, koji su raspoređeni s obzirom na tri glavna područja: Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Istru. To su »Sjećanja i zapisi« značajnijih sudionika iz povijesti radničkog i komunističkog pokreta u tim područjima u razdoblju između dva rata, koji su, bez sumnje, »vrijedna dopuna postojećoj arhivskoj građi i literaturi«, jer su u njima autori — kako se ističe u predgovoru — »u znatnoj mjeri izvršili rekonstrukciju nekih važnijih povijesnih događaja, dali opis atmosfere u kojima su se oni zbivali i ocrtaali likove mnogih istaknutih partijskih i sindikalnih aktivista koji su u njima sudjelovali« (9). Na područje Hrvatskog primorja odnose se ovi prilogi: H. Raspor, Kratak prikaz mog revolucionarnog rada; I. Dujmić, Moja djelatnost u revolucionarnom radničkom pokretu; G. Arrigoni, Moja sjećanja na djelatnost radničkog pokreta u Rijeci; D. Diminić, Komunistički pokret u Hrvatskom primorju od 1931—1941; B. Brnabić Poldo, Djelovanje sindikalne podružnice građevinskih radnika u Sušaku od 1936. do 1940; E. Cindrić, Napredna omladina Sušaka između dva svjetska rata; J. Cuculić, Moje učešće u radu KPJ u Hrvatskom primorju; P. Gregorić, Moj partijski rad u Kraljevici; B. Petrović, Stvaranje organizacije KPJ na području Hrvatskog primorja; V. Antić, U naprednim redovima Vinodola 1931—1941; A. Franolić, Revolucionarni rad na otoku Krku u predratnom periodu; A. Perinčić, O počecima sindikalnog pokreta ugostiteljskih radnika u Rabu; I. Herenda, Razvitak radničkog pokreta u Pagu; V. Antić, Život španjolskih dobrovoljaca u koncentracionim logorima Francuske; E. Jardaš, Djelatnost jugoslavenskih iseljenika u radničkom pokretu Kanade od 1926—1939. Na područje Gorskog kotara odnose se ova sjećanja: J. Brnčić, Radnički pokret Gorskog kotara do 1941; I. Muvrin, Razvitak radničkog pokreta

¹ O radu Centra usp. prikaz u ČSP, 1/1970, 261—263.

i KPJ u Delnicama i okolici od 1919. do 1941; D. Škorić, Osnivanje partijske organizacije u Delnicama god. 1919; Isti, Djelatnost komunista Delnica i okolice u legalnom razdoblju rada Partije god. 1919—1920; J. Zajc, Sjećanje na rad partijske organizacije u Ogulinu; A. Mihelčić, Sjećanje na ilegalni rad i provalu partijske organizacije u Gorskom kotaru 1936; B. Čop, Radnički pokret u Čabru i bližoj okolici; I. Holjevac, Djelovanje političkih stranaka na području kotara Brinje od 1919. do 1941; N. Beljan, Rad organizacije Komunističke partije u Lokvama od 1935. do 1941; I. Tijan, Sjećanje na aktivnost komunista u Mrkoplju; N. Rački, Neke aktivnosti članova KPJ na području kotara Delnice od 1938. do 1941; F. Jelenc, Štrajkovi pilanskih radnika i kirijaša; D. Škorić, Veza s komunistima Hrvatskog primorja; N. Rački, Sjećanje na život i rad komunista robijaša u Sremskoj Mitrovici; S. Polić, Gorani u redovima međunarodnih brigada u Španjolskoj. Zapise i sjećanja na revolucionarni rad u Istri donose ovi sudionici: M. Hrelja, Revolucionarni pokreti u Istri između dva svjetska rata; A. Benussi, Moja djelatnost u revolucionarnom radničkom pokretu do 1929; I. Golja-Zaneto, Radnički pokret na Labinštini između dva svjetska rata; F. Nefat, Sjećanje na revolucionarni rad u Puli; A. Kapuralin, Pokušaj uspostavljanja veze između organizacije KP Pule i KP Zagreba 1936; J. Ciliga, Moj revolucionarni put; D. Bičić — A. Župičić, O životu rudara ugljenokopa Raše 1921; T. Quarantotto, Moja sjećanja; S. Knapić, Odlazak u emigraciju i djelatnost u revolucionarnom radničkom pokretu; A. Licul — J. Licul, Među dobrovoljcima internacionalnih brigada.

U drugom dijelu zbornika («Članci i rasprave») objavljena su tri priloga: V. Antić, Radnički pokret u Kraljevici i okolici i udio Paje Gregorića i Josipa Broza; M. Sobolevski, Ogulinski proces 1927. Josipu Brozu i grupi komunista i simpatizera KPJ iz Hrvatskog primorja; Z. Matagić, Počeci socijalističkog pokreta u Kastavštini. U posljednjem dijelu, koji sadrži građu, objavljena su dva priloga: B. Janjатовić — P. Strčić, Dva spisa državnog tužioca u Sušaku 1934. god. o članovima i simpatizerima KPJ; I. Kovačić, Nekoliko podataka o djelovanju partijske organizacije Sušaka nakon ogulinskog procesa 1934—1935. god. U seriji »posebnih izdanja« Centar je dosad objavio tri knjige.

1. Dogodilo se 1941 — Kronologija događaja, 1971, str. 196. Knjiga sadrži kronologiju zbivanja na području Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre u toku cijele 1941. godine. Težište prikaza je na djelatnosti KP i razvoju oružanog ustanka, ali nisu zanemarene i druge važnije komponente, kao što je politika ustaškog režima i talijanskog okupatora, te podaci koji omogućuju razumijevanje osnovne problematike u širem okviru razvoja događaja. Kronologija je izrađena na osnovi arhivske i memoarske građe, objavljene dokumentacije i literature. U vezi s tim treba napomenuti da su autori pogriješili što nisu navodili i izvore uz svaku pojedinu kronološku jedinicu, jer bi to znatno povećalo vrijednost edicije. Knjizi su dodane kraće bilješke s najnužnijim objašnjenjima nekih mjesta u tekstu kronologije, te kazala osobnih i zemljopisnih imena.

2. *Tone Crnobori*, Borbena Pula, prilog građi za povijest radničkog pokreta i NOB do rujna 1943, 1972, str. 258 + 24 str. slikovnih priloga. Kako i sam kaže, autor nije imao znanstvenih pretenzija, ali je, služeći se relativno bogatom i raznovrsnom građom i literaturom, uspio da u »općim crtama« i s nizom pojedinosti dađe zanimljiv pregled političkog razvoja Pule, s težištem na radničkom pokretu. Zbog toga je njegov »kronološko-faktografski prikaz«, bez sumnje, vrijedan prinos daljnjem osvjetljavanju »nedovoljno poznatog razdoblja novije povijesti jednog užeg područja najzapadnijeg dijela naše zemlje«.

Autor je po razdobljima, knjigu podijelio u tri osnovna dijela. U prvom (Pula i okolica do godine 1918) dao je niz zanimljivih podataka o socijalnim prilika, prvim radničkim društvima, o organiziranju Socijalističke stranke, raznovrsnoj djelatnosti radničkog pokreta, o pobuni mornara u listopadu 1918. Drugi dio (Pula između dva svjetska rata) obuhvaća djelatnost radničkog pokreta i partijske organizacije do njene »provale« 1938. god., s težištem na sukobima s fašizmom. U trećem dijelu knjige (Pula i okolica u narodnom ustanku 1941—1943) dao je kratak prikaz razvoja narodnooslobodilačkog pokreta do kapitulacije fašističke Italije. Autor je svoj tekst potkrijepio velikim brojem sadržajnih i instruktivnih bilježaka. Knjizi su dodana kazala osobnih i geografskih imena.

3. V. Antić — A. Čargonja — I. Kovačić, Prva istarska partizanska četa, o 30-godišnjici osnutka, 1942—1972, str. 210 + 18 str. slikovnih priloga. Premda su u naslovu knjige označena ta tri autora, ipak je zastupljeno više njih, tako da je zapravo vrsta zbornika. Prema napomeni izdavača, knjiga »predstavlja svojom tematikom i kompozicijskim oblikom naučno-popularni pregled rada i djelovanja partijskih i vojnih rukovodstava Hrvatske u organiziranju i razvijanju NOP-a u Istri 1941—1942. godine s naročitim osvrtom na osnivanje i djelovanje Prve istarske partizanske čete«.

Knjiga je podijeljena u tri dijela. U prvom su objavljena tri priloga istraživačkog karaktera. Glavni je rad V. Antića, Nepokorena Istra i put do Prve istarske partizanske čete (27—71), koji je i najopsežniji i obuhvaća glavninu sadržaja knjige. Ostala su dva priloga od A. Čargonje: Buzet i Bužeština u prošlosti; Bužeština u narodnom ustanku 1941—1942. Taj kraj je naime bio središte presudnih zbivanja u drugoj polovici 1942. na području Istre. Drugi dio knjige obuhvaća građu. To je prilog I. Kovačića, Grada za historiju NOR-a u Istri u drugoj polovici 1942. godine, koji sadrži, uz autorov uvodni komentar, 26 dokumenata partijske provenijencije, većinom dosad neobjavljenih ili tek fragmentarno korištenih u literaturi. Dokumenti su popraćeni bilješkama. Treći dio knjige sadrži sjećanja šestorice značajnijih sudionika na razdoblje 1941—1942. u Istri. Neka od njih su već bila objavljena. To su prilozi: I. Brozina Slovan, Razvoj NOB na području Ilirske Bistrice 1941. godine; A. Raspor, Izjava o Prvoj istarskoj partizanskoj četi; J. Matas, Ustanički dani u Istri 1942. i Prva istarska partizanska četa; D. Jardas, Prva istarska partizanska četa na Planiku 1942; A. Petrc, Moja sjećanja iz kurirskih dana; A. Mauša Mirko, Prvi počeci moga rada za NOP u Istri.

Ivan Jelić